

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 21.01.2025

Kabul / Accepted: 03.06.2025

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1623763

KONYA MASALLARI ÖZELİNDE AXEL OLRİK'İN EPİK YASALAR KURAMI'NA YENİ BİR YASA ÖNERİSİ: MEKÂNIN TEKRARI YASASI*

Miyase GÜZEL YANPINAR**

Öz

İnandırıcılık amacı olmayan, olağanüstü (kahraman, nesne, hâl vb.) unsurlar içeren, belirsiz bir zaman diliminde kahramanın/kahramanların başından geçen olayları içeren anlatılar *masal* olarak adlandırılmıştır. Masallar bu özelliklerinin yanında anlatıldığı toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtmaları bakımından da önem arz etmektedir. Masallar konularıyla, kahramanlarıyla vb. faktörleriyle toplumdaki farklılıklar göstermektedir. Ancak bu anlatıların giriş-bitiş formelleri, üç, yedi, dokuz gibi formel sayıları ve sınırlı sayıdaki kahraman kadrosu gibi özellikleri ile doğal yapısı aynıdır. Halk bilimi kuramları masalların bu yapısının tahlilini yaparak onların anlaşılmasını kolaylaştıran çalışma yöntemleridir. Tarihî-Coğrafi Fin Kuramı'nın bir parçası olan ve Danimarkalı halk bilimci Axel Olrik tarafından geliştirilen Epik Yasalar Kuramı'na göre masalların kahraman, mekân, olay, formel sayı ve ifade vb. özellikleri küçük farklılıklar gösterse de organik yapıları aynıdır. Bu çalışmada Axel Olrik'in Epik Yasalar Kuramı'na yeni yasa olarak oluşturulan *Mekânın Tekrarı Yasası* değerlendirilmiştir. Kahramanların ayrıldıkları noktaya geri dönmeleri, sadece masalın konusu için ya da onların fiziksel veya psikolojik ihtiyaçları için de olabilmektedir. Masallarda kahramanlar çıktıkları yolculukta görevlerini tamamladıktan sonra tekrar çıkış yaptıkları mekânlara dönerler. Bu dönüşler masalların girişinde, gelişme bölümünde ve sonunda olmak üzere üç farklı yerde gerçekleşmektedir. Masallardaki *yinelenen yer/recurrent place* olarak tanımlanan Mekânın Tekrarı yasasıyla kahramanların geri dönüş faaliyetleri hakkında bir çıkarım yapılır. Kahramanlar farklı nedenlerle mekânları tekrarlar. Örneğin görevlerini tamamlar ve evlerine dönerler. Masalın gelişme bölümünde sınav yerlerine defalarca dönmek zorunda kalırlar. Masalın başında saraya padişahın kızını istemeye giden fakir kahraman, masalın sonunda saraya damat olarak döner. Evinden zorla gönderilen kız, masalın sonunda haklı olduğu anlaşılınca evine döner. Köyünden ya da ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kahraman, masalın sonunda köyüne veya ülkesine tekrar döner. Bu tekrarlanan mekânlar masalın imajı ve kahramanların statüsü için gereklidir. Bu çalışmada Mekânın Tekrarı Yasası Konya masalları özelinde açıklanmıştır. Yasada Konya masallarında bulunan ve kahramanlar tarafından tekrar edilen mekânlar tahlil edilmiştir. Çalışmanın sonunda epik yasaların masallara uygulanabileceğini, gerekli görüldüğünde A. Olrik'in mevcut on beş epik yasasına yeni yasa/yasalar eklenebileceğini göstermek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Axel Olrik, Epik Yasalar Kuramı, Masal, Konya Masalları, Mekânın Tekrarı Yasası.

* Bu çalışma; 2024 yılında Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde, Prof. Dr. Selçuk Peker danışmanlığında, Miyase Güzel Yanpınar tarafından hazırlanan "Axel Olrik'in Epik Yasalar Kuramı'na Göre Konya Masallarının Tahlili (İnceleme-Metin)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., drmiyaseguzel@gmail.com ORCID: 0000-0002-0588-877X

A NEW LEGAL PROPOSAL FOR AXEL OLRİK'S THEORY OF EPIC LAWS SPECIFICALLY ON KONYA FAIRY TALES: THE LAW OF REPETITION OF SPACE

Abstract

Narratives that do not aim to be believable, contain extraordinary elements (hero, object, situation, etc.), and include events experienced by the hero/heroes in an indefinite period of time are called fairy tales. In addition to this program, fairy tales reflect the social and cultural characteristics of the society and are important. Fairy tales are different with their subjects, heroes, etc. It shows the characteristics of the society from faculties to society. However of these narratives its natural structure is not the same with features such as introduction and ending formalities, the amount of formalities such as three, seven, nine, and a limited number of hero cast. Folklore theories are study methods that make it easier to understand fairy tales by analyzing their structure. According to the Epic Laws Theory, which is a part of the Finnish Historical-Geographical Theory and developed by the Danish folklorist Axel Olrik, fairy tales have heroes, places, events, formal numbers and expressions, etc. Although their properties vary slightly, their organic structure is the same. In this study, the Law of Repetition of Space, which was created as a new law in Axel Olrik's Epic Laws Theory, was evaluated. The return of the heroes to the point where they left may be not only for the subject of the tale, but also for their physical or psychological needs. In fairy tales, heroes return to the places they started from after completing their missions on their journey. These turns take place in three different places: at the entrancetale, in the development part and at the end. An inference is made about the return activities of the heroes with the law of repetition of place, which is defined as the recurring place in fairy tales. Heroes repeat locations for different reasons. For example, they complete their tasks and return home. In the development part of the tale, they have to return to the exam places many times. The poor hero who goes to the palace to ask for the sultan's daughter's hand in marriage at the beginning of the tale returns to the palace as a groom at the end of the tale. The girl, who was forcibly sent from her home, returns home at the end of the tale when it is realized that she was right. The hero, who had to leave his village or country, returns to his village or country at the end of the tale. These repeated locations are necessary for the image of the tale and the status of the heroes. In this study, the law of Repetition of Place is explained specifically in Konya tales. In the law, the places found in Konya tales and repeated by the heroes were analyzed. At the end of the study, it is aimed to show that epic laws can be applied to fairy tales and, when necessary, new law/laws can be added to A. Olrik's existing fifteen epic laws.

Keywords: Axel Olrik, Epic Laws Theory, Fairy Tale, Konya Tales, Law of Repetition of Space.

Giriş

Masal (Türkiye), *Nağıl* (Azerbaycan), *ertegi/ertegü/ertek* (Kazaklar, Kırgızlar), *çorçok* (Teleütler), *çoçek* (Doğu Türkistan), *nıbah* (Şorlar), *hallep* (Çuvaşlar) (Sakaoğlu, 1999, 4) gibi adlarla bilinen masal için; Kamus-ı Türkî'de *âdâb ve ahlâk ve nasayihe müteallik küçük hikâye*; Lügât-i Naci'de *dâsıtân, kıssa-i meşhure, (masal) bundan muharrefdir*; Lehçe-i Osmanî'de *hâlâ hikâye, dâsıtân, menkâbe mânâsına fıkra ve kaziyyeden gayri*; Kitâb-ı Müntahabat-ı Lügat-i Osmanî'de *ahlak ve âdâta müteallik olan kıssa ve hikâye ve rüyâ ki, uykuda görünür gibi mânâsına* ve son olarak Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük *terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye* denilmektedir (Oğuz, 2014: 150).

Masal bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait olayların macerasıdır (Elçin, 1986: 368) Masallar nesirle söylenmiş dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsızdır, hayal ürünü olup gerçekle ilgisizdir ve inandırma iddiası olmayan kısa anlatılardır (Boratav, 1969: 80). Masallar *Bir varmış bir yokmuş, günlerden bir gün, evvel zaman içinde kalbur zaman içinde vb. sözle başlayıp onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine yine klişe bir sözle biten*, dinleyiciyi inandırmak gibi bir iddiası olmayan ve çoğunlukla nesir şeklinde söylenen hayal mahsulü anlatılardır (Şimşek, 1990: 3). Masallar olağanüstü karakterlerin ve yaratıkların gerçeküstü dünyasında, ün ve talih kazanan sıradan kahramanları ve olağanüstülükleri içerisinde barındıran nesirlerdir (Kenneth-Mary Clark'dan Akt. Sakaoğlu, 1999: 3).

Masallar birçok yerde aynı zamanda ortaya çıkmamıştır. Tarihin belli bir devrinde ve toplumda ortaya çıkmıştır. Bütün dünyaya bu ilk biçim yayılmıştır. Bu ilk masal örneğinin bulunması önemlidir. Tarih ve coğrafya içinde yapılacak araştırmalarla bu ilk form bulunabilir. (Azadovski, 1992: 22). Masallarda periler, devler ve cinler vardır ve bu varlıklar gerçek şahsiyetleri temsil etmezler. (Gennep: 1939: 31-32) sözlerini aktarmıştır. Masallar olağanüstü anlatılar olup ait olduğu toplumun sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik ve psikolojik unsurlarını yansıtan anlatı türüdür. Masallardaki kahramanlar beşerî dünyaya ve olağanüstü dünyaya ait olanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Olağanüstü varlıklar arasında Hızır, İlyas, ejderha, zümrüt kuşu, Şahmeran, dev, çatlayan taş, dev anası ve dev avradı bulunmaktadır. Beşerî kahramanlar arasında dede, ihtiyar, ebe, fakir, ölmüş öz anne, at, yaşlı amca ve yaşlı kadın vardır. Başta masal olmak üzere destan, halk hikâyesi gibi anlatmaya dayalı halk edebiyatı metinlerindeki bu unsurların tahlili için kullanılan halk bilimi kuramları, metinlerin anlaşılmasını kolaylaştıran yöntemlerdir. Ancak bu yöntemler metinlerin içeriğine göre güncellenmekte ve yeni sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmaya konu olan *Mekânın Tekrarı Yasası (MTY)* Konya masallarındaki kahramanların kullandıkları ve tekrar ettikleri mekânları açıklamak için oluşturulmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. “Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir” (Kıral, 2020: 173). Bu doküman türleri; reklamlar, ajandalar, katılım kayıtları, davetiyeler, toplantı tutanakları, kılavuzlar, notlar, kitap ve broşürler, günlükler, dergiler, program kayıtları, mektuplar, muhtıralar, haritalar, çizelgeler, gazeteler, sanat eserleri, program detayları, radyo TV program senaryoları, örgütsel raporlar, anket verileri, çeşitli kamu kayıtları, not defterleri, fotoğraf albümleri vb (Labuschagne'den Akt. Kıral, 2020: 174) araçlardır. Çalışmaya farklı araştırmacılar tarafından Konya'nın çeşitli ilçelerinden derlenen en az bir masal doküman olarak kullanılmıştır. Doküman analizinde önceki araştırmalar incelenir, alan yazını gözden geçirilir ve bu bilgiler araştırmalara dâhil edilir (Kıral, 2020: 175). Bu bağlamda Axel Olrik'in Epik Yasalar Kuramı'nı konu alan destan, halk hikâyesi ve film temelli yirmi adet makale çalışması saptanmıştır.

Araştırmanın Örnekleme

Çalışmada Konya'nın Bozkır, Beyşehir, Derebucak, Derbent, Ereğli, Halkapınar, Hadim, Ilgın, Karatay, Kadınhanı, Taşkent ve Yunak ilçeleri olmak üzere on iki ilçesinden seçilen on altı adet masal incelenmiştir.

1. Epik Yasalar Kuramı

Epik Yasalar Kuramı *Fin Folklor Kuramı*'nın bir alt dalıdır. *Fin Metodu/Tarihi-Coğrafi Fin Metot* (Rosenberg-Smith, 2010: 257) adlarıyla da bilinen bu yöntemle bir halk masalının tarihi, bir halk şarkısının ya da başka bir folklor ürününün konusu yeniden kurulmaya çalışılır. Bu yöntem her bir masalı ayrıntısıyla ve önyargısız olarak incelemek esasına dayanır. Adı geçen yöntemle halk masallarının kökeni ve anlamı hakkında üstünkörü genellemeden kaçınılır (Dorson, 1984: 3). Kuramda *Giriş ve Bitiş Yasası* anlatıların başlangıç ve bitiriliş bölümleridir. Bu yasada bir *olay* vardır. Masal genellikle bir baba vardır, bir karı-koca vardır, bir baba ölür, kahraman bir rüya görür şeklinde başlar; evlenirler, mutlu olurlar, zengin olmuşlar gibi cümlelerle biter. olarak da bilinmektedir. *Yineleme Yasası* anlatılardaki benzer durumları açıklamak için vardır. Bu yasa *içerik* bakımından değerlendirilmektedir. Bu içerik kahramanın başından geçen, onun kaderini değiştiren olaylardır. Örneğin bir masalda kahraman, defalarca devin yanına geldiği gibi yalnızca iki kere de gelebilmektedir (Güzel Yanpınar, 2024: 458).

Üçler Yasası üç gün üç gece, üç kıl, üç kardeş gibi örnekleri bulunan formel sayı üçle ilgilidir. *Bir Sahnede İki Yasası* aynı sahnede karşılıklı bulunan kahramanları (anne-kız, baba-oğlu, iki kardeş, karı-koca vb.) ifade etmek için kullanılmaktadır. *Zıtlık Yasası* anlatılardaki zıt temaları (adalet-haksızlık, güven-tehlike, zengin-fakir vb) ve kahramanları (iyi kalpli-kötü kalpli kral, üvey anne-öz anne vb.) açıklamak için kullanılmaktadır. *İkizler Yasası* aynı konumdaki (iki kardeş, iki kral, iki düşman vb.) kahramanları ifade eder (Ollrik, 1994a: 1-5).

İlk ve Son Durumun Önemi Yasası'nda anlatılarda ortaya çıkan ilk ve son durumları açıklamaktadır. Bu yasada *olgu* söz konusudur. Örneğin alınan bir bedduanın sebep olduğu durumlar için kullanılmaktadır. *Anlatının Her Zaman Tek Bir Çizgi Üzerinde Olması Yasası*'nda anlatılar tek hat üzerine kurgulanır. Bu yasada masal başlar, durmadan devam eder ve tamamlanır. *Kalıplaştırma Yasası* *şekil* (Güzel Yanpınar, 2024: 482) merkezli olup özellikle masallardaki kalıp ifadeleri (Bir varmış bir yokmuş, Aradan yıllar geçmiş, Az gitmiş uz gitmiş vb.) ve olayları (ziyaretler, yolculuklar, sınavlar vb.) ifade eder. *Büyük Tablo Sahneleri Yasası*'nda kahramanın zengin olması, fakir oğlanın padişahın kızıyla evlenmesi gibi görkemli sahneler yaşanır

Anlatı Mantığı Yasası anlatılardaki olağanüstü hâl (don değiştirme, dirilme, uçuş vb.) varlık (peri, dev, cadı vb.) ve nesneleri (iğne, ayna, tarak, taş vb.) açıklamak için kullanılmaktadır. *Tek Entriya Yasası* anlatıların tek çizgi üzerinde (evlenmeyi, zengin olmayı, kurtulmayı istemek gibi) oluşlarını ifade eden yasadır. *Epik Birlik Yasası* tüm olay ve kahramanların birbirlerine bağlanmasını ifade etmektedir. *İdeal Epik Birlik Yasası* masallardaki kahramanların tutum ve davranışlarını (kralın gücü, Keloğlan'ın zekâsı, öz annenin merhameti vb, üvey annenin zulmü vb.) ifade etmek için oluşturulmuştur. *Dikkat Toplama Yasası* dikkat çeken başkahramanı tespit eder (Ollrik, 1994b: 4-6).

2. Mekânın Tekrarı Yasası

Mekân en temel anlamıyla *nesnenin kapladığı yer, uzay* şeklinde tanımlanmaktadır. Sözlükte *olmak* anlamındaki *kevn* (*kiyân, keynûne*) mastarından türetilmiş ism-i mekân olup *oluşun meydana geldiği yer* demektir. Kelimenin çoğulu *emkine* çoğulu *emâkindir*. Klasik eserlerde *yer kaplamak* anlamında kullanılan ve bu mastardan türetilen *temekkûn* aynı kökten gelmeyen *mekân* terimiyle bir ilişki içindedir (Kutluer, 2003: 550). Türk Dil Kurumu tanımına göre mekân *bulunulan yer, iş yeri, gazino, buluşma yeri vb. belli bir işe ayrılmış olan yer, ev ve uzay* şeklinde tanımlanmıştır¹. Dîvânü Lûgât'it-Türk'te *orun* sözcüğünün tanımı *yer, mekân, mevki* olarak verilmiştir (Atalay, 1986: 442). Mekân ile özdeşleşmiş olan *ev* kelimesinin anlamı ise *dört duvarlı, üzeri kapalı ve dış tesirlerle tehlikelerden koruyan mesken* olarak ifade edilmiştir (Ögel, 1978: 1).

Mekânlar birer nesne olup aynı zamanda duygusal etkileşimlerin yaşandığı yerlerdir. İçerisinde aidiyeti ve geri dönüşü mekânlar masaldaki kahramanların yazgılarına göre farklı anlamlar taşımaktadır. Örneğin, masal kahramanı bir şekilde yeraltına iner ve yeraltında tekrar bir yeraltı daha açılır ve yazgısını değiştirmek için uğraşır. Bu yeraltı kahraman için zorlayıcı bir mekândır. Kahraman bu süreçte olağanüstü varlıklarla (peri, Şahmaran, dev vb.) mücadele eder. Bu zorlu süreci tamamladıktan sonra yerüstüne tekrar çıkar. Eğer kahraman ayrıldığı noktaya geri dönerse bunu fiziksel veya psikolojik ihtiyaçlar nedeniyle bu yere bağlı olduğu için değil sadece masalın konusu bunu gerektirdiği için yapar (Lüthi, 1996: 85).

Kur'an-ı Kerim'de farklı anlamları olan mekânlar arasında; kara ve deniz, uzak bir yer, kâbe ve ev, memleket, kuyu ve saray ve yakın bir yer bulunmaktadır (2011: 227, 331, 366, 368, 478). Kutsal Kitap'ta yer alan mekânların başında gök, yer, yeryüzü ırmak, bahçe, gemi, dağ, Ur, Haran, Nil ırmağı, ev, yatak odası, yuva, ülke, saray, şehir ve oda geçmektedir² (2019: 7, 8, 14, 15, 20, 85, 462, 592, 660, 1129).

Orhun Yazıtlarında mekân örnekleri olarak Yukarıda Gök, Yer-sub (su) (Potapov, 2012: 324) bulunmaktadır. Dede Korkut metinlerinde farklı işlevlere sahip mekânlar vardır. Örneğin ağ otağ, kızıl otağ, kara otağ, Gürcistan, Salur Kazan'ın evi, meydan, kara yer üstü, köprü gök, yer, kayalar, kara yer üzeri, gökyüzü, bin yer, uzun pınar, Altındağ, kara kara dağlar, kanlı kanlı sular, Oğuz illeri, Tırabuzan, Beyrek'in odası ve Aruz'un evi bulunmaktadır. (Ergin, 2018: 79, 99, 123, 153, 177, 192, 199, 207, 221, 226, 234, 246, 247).

Uygurca Oğuz Destanı'nda orman, nehir, ırmak, iç il, çadırlar, kentler, direğin altı (Ögel, 1993: 116, 118, 119, 127), Altay Yaratılış Destanı'nda dünya, deniz, gök, Altın-Dağ, cehennem (Ögel, 1993: 43, 433, 434, 435), Manas Destanı'nda kutsal pınar, Yarkend, Hitay, Almatı, Peking (Becin), Kaşgar ve Turfan (Ögel, 1993: 506, 507, 508, 509) mekânları bulunmaktadır.

Mekânların anlamları kahramanların onlarla olan ilişkilerine bağlıdır. Mekânların fiziksel özelliklerinden daha çok toplumsal ilişkileri kurgulamadaki işlevleri vardır. Bu işlev kamusal ve özel mekânların biçimlenişi ve kullanımı olarak değerlendirilmelidir (Ölçer Özünel, 2006: 26). Masallardaki mekânlar arasında yeraltı, yerüstü, saray, bahçe, duvarda asılı torba, mağara, oda ve mezarlık bulunmaktadır. Saim Sakaoğlu'nun ifade ettiği gibi kahramanların mekân değiştirmelerinin farklı nedenleri vardır. Örneğin iş aramak, ticaret yapmak, gezmek, macera aramak, kaçmak, evlenmek, yardım etmek ve evden kovulmak bu sebepler arasındadır (Sakaoğlu, 1973: 266).

Bir kahraman sıradan dünyadan çıkar ve doğaüstü tuhaflıklar bölgesine doğru ilerler. Burada olağanüstü güçlerle karşılaşır ve bir zafer kazanırlar. Kahramanlar bu gizemli maceralarda benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri dönerler (Campbell, 2013: 42). Masallarda yeraltı, gökyüzü, Kaf dağı, Buz dağı gibi olağanüstü mekânlar yer alırken efsane ve destan türündeki anlatımlarda mekânlar beşerî dünyaya aittir. Efsane ile destanlarda gerçek dünyadaki mekânlar bulunmaktadır. (Sakaoğlu, 1992: 24). Masaldaki kahramanlar masalın başındaki çıktıkları mekânlara tekrar döner. Bu tekrar çıkılan mekânlar genellikle ev, ülke, saray ve köy olmuştur. Bu çıkışlar kahramanların yazgılarının değişmesinde en önemli adımlardan biridir. Bu yazgıların da eşlikçileri de vardır. Cadı kadınlar, devler, cüceler, büyücüler vardır. Hayvanlar ve cansız varlıklar konuşur ancak masal kahramanı onlarla birlikte kendi hemcinsi gibi hayret, merak ve korku duymadan dolaşır (Ewing, 2010: 226). Masallardaki mekânlar işlevlerine göre *övülen mekânlar* ve *düşman mekânlar* (Bachelard, 1996: 27-28) olarak ayrılmaktadır. Kahramanların mutlu hissettiği, kargaşa olmayan mekânlar övülürken kahramanlara buhran veren, onların nefretlerine, savaşlarına ev sahipliği yapan mekânlar düşman mekânlardır.

Mekânlar işlevlerine ve kullanım alanlarına göre farklı anlamlar taşımaktadır. Örneğin gerçek dünyaya ait olan realist/gerçekçi mekânlar, bir yerden başka bir yere geçişi içeren ara/geçiş mekânları, uzak ve gizemli olan fantastik /egzotik mekânlar, tekin olmayan ve huzursuzluk yaratan kapalı mekânlar, güven ve huzur veren açık mekânlar, sosyal mekân/ortam (çeşme başları) (Alsaç, 2017: 82, 83, 93, 99, 101, 107, 110) gibi mekânlar hem kamusal hem de kişisel olup toplum hafızasını ve bireysel özellikleri aktaran mekânlardır. Toplumsal mekânlar doğa ve insan bileşeniyle buluşmayı, bir araya gelmeyi içerir ve kendiliğindendir (Lefebvre, 2014: 125). Kişisel mekânlar daha çok bilinçli oluşturulmuştur. Masallardaki kişisel mekânlar saray, şato, ev, kulübe, kabuk, oda ve tarladır. Masallardaki kamusal mekânlar ülke, şehir, köy, mağara, orman ve yoldur.

a. Tekrar Eden Toplumsal Mekânlar

Kamusal mekânlar çoğunlukla kapalı alanlar olsa da gerekli nitelikleri barındıran açık alanların da kamusal mekânlar olarak tanımlanması mümkündür (Sağlam-Öztürk-Kaçar, 2019: 48). Masallarda kamusal ve özel mekânlar arasında köşkler, pazarlar, sıradan insanların yaşadığı evler, bu evlerin bir parçası olan pencereler, saraylar, kahvehaneler, yaylaya kurulan çadırlar, ahırlar, kuleler, zindanlar, köprüler, mağaralar ve kuyular bulunmaktadır (Ölçer Özünel, 2006: 27). Konya masallarından *Tat Memed* masalında (Karatay) (Çelik, 1991: 14-24) Tat Memed önce Cam şehri'ne

gider. Buradan kendi ülkesine tekrar Türkiye'ye döner. Daha sonra Halep'e gider. Buradan da padişahın kızı ile kendi ülkesine, Türkiye'ye geri döner (Güzel Yanpınar, 2024: 387). *Akıldâne* (Kadınhanı) (Yıldız, 1990: 9-13) masalında Akıldâne, İngiliz kralı ve kızı ile birlikte Türkiye'ye döner. *Karanlık Dünya* (Bozkır) (Tansel, 1945: 108-121) masalında küçük oğlan masalın başında ayrıldığı ülkesine geri döner.

Kayabaşı (Beyşehir) (Korucu, 2019: 210-211) masalında kuş donuna giren oğlan, kuş donundan çıkabilmek için tılsımlı meyveyi yediği bahçeye geri dönüp üç ay bekler. Üç ayın sonunda tılsımı öğrenir ve kayanın başına, ailesini bıraktığı yere tekrar döner. *Şah İsmail* (Ilgın) (Koçer, 2006: 127-132) masalında Şah İsmail, masaldaki görevlerini tamamladıktan sonra ülkesine geri döner. Masalda tekrarlanan mekânlar ülke, saray ve evdir. *Altın Elma* (Taşkent) (Melek, 2014: 17-18) masalında tekrarlanan mekân, küçük oğlanın yeraltında evlenip tekrar geri döndüğü yerüstüdür. *Toz Bey* (Yunak) (Aksoy, 1989: 2-4) masalında tekrarlanan mekân kayanın yanı olmuştur. Çoban, çıkışındaki yiyecekleri yiyen Toz Bey'i (tilki) kayanın yanına tekrar giderek bulur (Güzel Yanpınar, 2024: 503-504).

b. Tekrar Eden Kişisel Mekânlar

Kişisel mekânların en önemli özelliği sessiz bir iletişim işlevine sahip olmasıdır. Kişisel mekân ya da mekânların ihlali durumunda bireyler ortamlarına veya kendilerine bilinçli veya bilinçsiz bir müdahale gerçekleştiği için rahatsızlık hatta tehdit hissedebilmektedirler (Bursalıgil, 2022: 38). Konya masallarında en çok tekrarlanan kişisel mekân genellikle kahramanların evi olmuştur. Özel mekân olarak *evin içine dönüş* (Ölçer Özünel, 2006: 333) masal kahramanları tarafından en çok tercih edilen yer olmuştur. Konya masallarından *Güllü Dibâ* (Halkapınar) (Aydemir, 1989: 6-7) masalında Güllü Dibâ masalın sonunda çiçek donunda evinin bahçesine tekrar döner. *Hınzır Babam Tuttu Hınzır Anam Kesti* (Ereğli) (Bekdik, 2014: 210-211) masalında üvey annesi tarafından evden gönderilen kuş donundaki kız, masalın sonunda insan formunda tekrar evine döner (Güzel Yanpınar, 2024: 176, 199, 210, 211). *Azrail ve Adam* (Ereğli) (Bekdik, 2014: 214-215) masalında Azrail ve delikanlı, birlikte delikanlının evine dönerler.

Derviş ile Kız (Karatay) (Arıcıoğlu, 1989: 9-11) masalında tekrarlanan mekân dilenci kadının evi olmuştur. *Dünya Gözeliyle Beğ Oğlu* (Derebucak) (Gedik, 2008: 22-24) masalında Dünya Gözeli Beyoğlu'nun yanına geri döner. *Hese* (Derbent) (Tezel, 1993: 1-3) masalında fakir bir kahraman olan Hese, devletlerle mücadele edip onlardan istediği kadar altın aldıktan sonra tekrar evine döner. *Tak Tak Kabacık* (Kadınhanı) (Kaynak, 1989: 1-5) masalında kızın yardımcı kahramanı olan nenesi üç kere padişahın evine gider ve oradan kendi evine döner. *Pambukçu Güzeli* (Hadim) (Yalçın, 1989: 11-17) masalında oğlanın babası iki kere ayrıldığı evine tekrar döner. Masalın sonunda Pambukçu Güzeli ve sevdiği kız kavuşarak geri evlerine doğru yola çıkar (Güzel Yanpınar, 2024: 503-504).

Kişisel mekânlardan biri de kabuktur. Gaston Bachelard'a göre kabuğun içinden çıkan varlık dışarıya bütünüyle çıkmadığı için dışarı çıkanla içeride kalan çelişmektedir (1996: 128). *Allah'ın Verdiği Yılan Evlat* (Ereğli) (Bekdik, 2014: 216-218) masalında bir heybenin içerisinden yılan kabuğundan bir erkek çocuk çıkar. Çocuk büyür ve evlenir. Evlendiği kızın annesi kızının mutluluğunu kıskanır ve yılanın kabuğunu ateşte yakar. Olağanüstü dünya ile gerçek dünyadaki *ara mekânını* yani *kabuğunu* kaybeden oğlan kuş olup uçar, yıllar sonra karısı ile bir gölde karşılaşır.

Sonuç

Axel Olrik'in Epik Yasalar Kuramı, tahlil edilen Konya masallarının geniş hacmi ve zengin içeriği sayesinde yeni yasalara ve kurallara ihtiyaç duymuştur. Yeni açılan yasalardan bir tanesi olan *Mekânın Tekrarı Yasası (MTY)* masallarda kahraman/kahramanlar tarafından tekrar yapılan mekânları açıklamak için geliştirilmiştir. Kahramanların mekânlardan ayrılış sebeplerinin başında aile üyeleri tarafından evden gönderilme, öz aileden olmayan kahramanlar tarafından kovulma, iş bulma isteği, zengin olma hayali, aile üyelerinden birini yahut padişahın kızını tedavi etme, evlilik telaşı, olağanüstü özelliklere sahip (Hızır, yaşlı kadın, dede vb.) yardımcı kahramanlar ile karşılaşma, olağanüstü özelliklere sahip nesneyi bulma, yabancı ülke ile savaşma ve peri, dev, cadı gibi varlıkları yok etme arzusu bulunmaktadır.

Tekrarlanan mekânların nedenleri arasında kahramanın rüştünün ispatı, edinilen mal varlığı, ortaya çıkan haksızlık, evlenmek, tamamlanan savaşlar ve kazanılan statüler olmuştur. Yinelenen mekânlardan kamusal olanlar ülke, şehir ve doğaya ait olan yeraltı, yerüstü, kayabaşı, su kenarı gibi mekânlar olmuştur. Kişisel mekânlar ise başta ev olmak üzere, saray, bahçe ve sevgilinin yanı olmuştur. Epik Yasalar Kuramı'na Konya masalları temel alınarak yeni bir yasa olan *Mekânın Tekrarı Yasası (MTY)* tavsiye edilmiştir. Anadolu sahasında veya Anadolu sahası dışındaki diğer bölgelerdeki masallara, epik yasalarının uygulanması halinde başka yeni yasa/yasaların ve kural/kuralların ortaya çıkabileceği göz önüne alınmalıdır.

Sonnotlar

1. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.01.2025).
2. https://download-a.akamaihd.net/files/media_publication/1f/bi12_TK.pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2025).

Kaynaklar

- AKSOY, B. (1989). Toz Bey Masalı. Dosya Numarası 48/A Yüzü. *Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Konya, s.2-4.
- ALSAÇ, F. (2017). *Anadolu Masallarında Yapı, İzlek ve Masal Kahramanlarının Tip Tahlili*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARICIOĞLU, T. Ş. (1989). Konya'dan Derlemeler. "Derviş ile Kız" Masalı. Dosya Numarası 88/A Yüzü, Konu Kodu 69. *Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Konya, s. 9-11.
- AYDEMİR, L. (1989). Güllü Dibâ Masalı. Dosya Numarası 06/A Yüzü. *Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Konya, s.6-7.
- AZADOVSKİ, M. (1992). *Sibiry'a'dan Bir Masal Anası*. (Çev: İlhan Başgöz). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BACHELARD, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. (Çev: Aykut Derman). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- BEKDİK, M. (2014). *Ereğli Masalları*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BORATAV, P. N. (1969). *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- BURSALIGİL, G. (2022). Kişisel Mekân Kavramı Doğrultusunda Geliştirilmiş Etkileşimli Giysi Tasarımları. *Sanat-Tasarım Dergisi*, (13): 38-46.
- CAMPBELL, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev: Sabri Gürses). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- ÇELİK, S. (1991). Halk Bilimi Derleme Çalışması Dosya Numarası 400. Tat Memed Masalı. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, Konya, s.14-24.
- Dîvânü Lûgât'it-Türk IV*. (1986). (Çev: Besim Atalay). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- DORSON, R. M. (1984). *Günümüz Folklor Kuramları*. (Çev: Nermin Ulutaş). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 33.
- ELÇİN, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ERĞİN, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- EWİNG, U. (2010). "Masal, Masal Araştırması ve Masal Derlemesi Üzerine". (Çev: Zeki C. Arda). Ankara: *Geleneksel Yayıncılık*, s. 224-231.
- GEDİK, M. (2008). *Konya İli Derebucak İlçesi ve Çevresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- GENNEP, A. V. (1939). *Folklor*. (Çev: Pertev Naili Boratav). Ankara: Ulus Basımevi.

- GÜZEL YANPINAR, M. (2024). *Axel Olrik'in Epik Yasalar Kuramı'na Göre Konya Masallarının Tahlili (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAYNAK, Ş. (1989). Konya Masalları Dosya Numarası 55 “Tak Tak Kabacık (Birinci Masal)”. *Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Konya, s. 1-5.
- KIRAL, B. (2020). “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Siirt SBE Dergisi*, (15): 171-189.
- KOÇER, N. (2006). *İlgın (Konya) ve Köylerindeki Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KORUCU, S. (2019). *Beyşehir Masalları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kur'an- ı Kerim Meâli*. (2011). (Haz: Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KUTLUER, İ. (2003). Mekân Maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları. C.28, s.550-552.
- Kutsal Kitap Yeni Dünya Çevirisi*. (2019). (Yay: Watchtower Bible And Tract Society Of New York, Inc.). ABD: 900 Red Mills Road Wallkill, NY 12589-5200. https://download-a.akamaihd.net/files/media_publication/1f/bi12_TK.pdf
- LEFEBVRE, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (Çev: Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- LÜTHİ, M. (1996). “Halk Masallarında Yüzeysellik”. (Çev: Gülay Mirazaoğlu). *Millî Folklor*, (29-30): 81-90.
- OĞUZ, M. Ö. (2014). (ed.). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- OLRIK, A. (1994a). “Halk Anlatılarının Epik Kuralları I”. (Çev: Belirtilmemiş). *Millî Folklor*, (24): 2-5.
- OLRIK, A. (1994b). “Halk Anlatılarının Epik Kuralları-II”. (Çev: Belirtilmemiş). *Millî Folklor*, (24): 4-6.
- ÖGEL, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş III*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖGEL, B. (1993). *Türk Mitolojisi I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖLÇER ÖZÜNEL, E. (2006). *Masal Mekânın Kadın Olmak*. Ankara. Geleneksel Yayıncılık.
- POTAPOV, L. P. (2012). Altay Şamanizmi. (Çev: Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- ROSENBERG, B. A.-Smith, J. B. (2010). “Bilgisayar ve Tarihi Coğrafi Fin Metodu”. (Çev: Ayşenur Nazlı). Ankara: *Geleneksel Yayıncılık*, s. 257-262.
- SAĞLAM, A.-ÇELEN ÖZTÜRK, A.-KAÇAR, A. (2019). Türkiye’de Kamusal Mekânın Gelişimi. *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi*, 3(1): 47-58.
- SAKAOĞLU, S. (1973). *Gümüşhane Masalları Metin Toplama ve Tahlil*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- SAKAOĞLU, S. (1992). Efsane Araştırmaları: *Selçuk Üniversitesi Yayınları* No:106-Eğitim Fakültesi Yayınları No:26.
- SAKAOĞLU, S. (1999). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- TANSEL, O. (1974). *Al’lı ile Fırfırı*. (Ressam: Seniye Fenmen).
- TEZEL, R. (1993). “Hese” Masalı. Dosya Numarası 891. *Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Konya, s.1-3.
- YALÇIN, M. (1989). Derlemeler. “Pambukçu Güzeli” Masalları. Dosya Numarası 118/A Yüzü, Konu Kodu 069. *Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi*, s. 11-17.
- YILDIZ, B. (1990). “Akıldâne” Dosya Numarası A/678. *Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Konya, s. 9-13.

İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 15.01.2025)